BATIK SAN’ATINING NAZARIY ASOSLARI VA UNING AMALIY BEZAKDA QO’LLANILISHI

Kenjaeva Umida Rajabovna
Navoiy pedagogika instituti 2 kurs magistiri

Annotatsiya;*Batik qadimdan bizgacha qadimiy ananaviy san’at hisoblanadi Barcha tasviriy san’atga aloqador o’quv dargohlar bo’lgani kabi Batik san’ati vatani Indoneziya uning kelib chiqishi V asrda paydo bo’lgan shu jumladan Batik san’ati uning vatani Indoneziya gul bosish, issiq mumda ishlash,matoga gul quyish yangilik sifatida O’zbekistonga kirib kelgan. Hozirgi kunda respublikamizda Indoneziya mamlakati bilan diplomatik aloqalar ko’chaygan.Tasviriy san’at texnikasi mashg’ulotlari o’rta maxsus ixtisoslashgan san’at maktabilarigi barcha o’quv fanlari keng aloqadadir.*

Kalit so’zlar: *Batik san’atini fanlar aro boglanilshi tasviriy san’at janriga bo’glash.*

90-yillarda O’zbekiston amaliy bezak san'atida[43] badiiy gazlamaning batik, degan yangi turi paydo bo’ldi. Bu suz yavancha bo’lib, issiq mum bilan sur’at solish degan ma'noni bildiradi. Janubi-sharqiy Osiyo mamlakatlarida paydo bo’lgan ushbu qadimiy naqsh solish usuli xamda u bilan bezatilgan mato"batik" deb ataladi. Batik Xindiston, Indoneziya, tropik Afrika xalklari orasida azaldan mashxurdir. Yevropada batik bezakli mato sifatida XX asr boshlarida qullanila boshlangan. 1990 yillarga kelib san'atning bu turi Uzbekistonda xam keng tarqaldi.Uzbekistonda batikning paydo bulishi 1992yilda tuzilgan "Batik" guruxi bilan bogliqdir.Uning tarkibiga Kamoliddin Bexzod nomidagi

Milliy Rassomlik va dizayn instituta xamda respublika Rassomlik kollejining bitiruvchilari L.Sayfiy, I.Lisenko, O.Kolesnikova, [44]N.Kuchina, M.Strel`nikova, R.Miraxmedovalar kiradilar. Rassomlar batik texnologiyasi bilan birga, ijodiy xarakterdagi vazifalarni xal etishga kirishdilar. Gurux rassomlari rumol, durracha, buyinbog’, kichik ro’mollarga gul solishdan boshlab, asta-sekin turli liboslarga gul tushirishgan.

Batik usulida muayyan mavzuga bagishlangan rasmlar yaratishgan, charmga naqshlar bosishga o’tdilar. Jaxon san'at tarixi rassomlar uchun ilxom manbaiga aylandi. Ularning asarlarida usimliksimon nakshlar bilan bir qatorda, Yapon, Hind, qadimgi Misr, Afrika san'ati mavzulari uchraydi. Masalan, L. Sayfiy ijodida M.Vrubel`ning iblisga uxshab ketadigan "Xotin daraxt" (1998), rassom A.Rublev

[43] Ozbekiston San’ati 1991-2001 Китобни тайѐрлаш ишларини мувофиклаштирувчи илмий гурух,: *Н.Каримова,*
Э.Гул, С.Алиева, Д.Рах,матуллаева, И.Дадажонова, Г.Шарипова.
Суратчилар: Ф. *Курбонбоев, К.Минайченко, Р. Исломов, А. Губенко*
[44] Ozbekiston San’ati 1991 2001 Шарк» нашриѐт-матбаа акциядорлик компанияси
Бош тахририяти, 2001. 1

ikonalarining kompozitsion tamoyillariga asoslangan "Osmon podachisi"(1999) asarla-ri uziga xos ma'noga egaligi bilan ajralib turadi. Shunisi dikkatga sazovorki, rassomlar san'atning bopsha turlariga xos bulgan badiiy ifodalash tamoyillaridan keng foy-dalangan xolda, ularni aynan batik san'ati-ga xos konun-koidalarga buysundirishga muvaffak buladilar. "Batik" guruxi va L. Sayfiyning libos-lar tuplamida an'anaviy Sharkq madaniyatining an'analari yaqqol namoyon bo'ladi. Bu liboslarga tushirilgan naqshlarda, qo'llaniladi, anorgul, bodomgul shakllari-da, an'anaviy uzbek va turkman gilamduzli-giga xos xandasaviy naqshlarda, zarduzlik san'atiga oid tasvirlarda uz ifodasini topmoqda.

Ma'lumki, an'anaviy Sharq liboslarida asosan atrofdagi muxit va butun olam tabiiy xodisalari uz aksini topishi xamda kutarinki ruxdagi afsonaviy, she'riy tasavvurlar bilan mujassamlashtirilishi, ularga uziga xos ko'rinish, rang va ramziy ifoda baxsh etilishiga olib keladi.Extimol, zamonaviy rassomlarning ijodiy izlanishlari goxo ongli, goxo ichki xis bilan yuqoridagi talqinga yaqinlashsada, ayni chogda, zamonaviy xis etishga kuproq yunaltirilgan. Gurux tomonidan issik batik usulida ishlangan "Baxor" maxobatli pannolar turkumi ("Sheraton - Toshkent" mexmonxonasi,(1998 — 99 yillar) ijodkorlar urta asr miniatyura san'ati an'analarini ijobiy uzlashtirganliklarining namunasidir.

"Batik" guruxidan tashqari san'atning bu turida L.Boymatova, A.Allaberganovalar xam ijod qilmoqdalar. L.Boymatovaning ijodiy izlanishlari negizini, manzarali, avangard yo'nalishidagi asarlar tashkil etsa, A.Allaberganova ijodiga esa miniatyura, me'morlik yodgorliklari, xalk amaliy bezak san'ati mavzularidan faol foydalanish xosdir.Umuman olganda, O'zbekistonda "batik" san'ati qo'llanish doirasini kengaytiradi va keng rivojlanish istikbollariga ega bulgan amaliy bezak san'ati turidir. Barcha tasviriy san'atga aloqador o'quv dargohlar bo'lgani .

Batik san'ati vatani Indoneziya uning kelib chiqishi V asrda paydo bo'lgan shu jumladan Batik san'ati uning vatani Indoneziya gul bosish, issiq mumda ishlash,matoga gul quyish yangilik sifatida O'zbekistonga kirib kelgan. Hozirgi kunda respublikamizda Indoneziya mamlakati bilan diplomatik aloqalar ko'chaygan.Tasviriy san'at texnikasi mashg'ulotlari o'rta maxsus ixtisoslashgan san'at maktabilarigi barcha o'quv fanlari keng aloqadadir.Yuqorida aytib o'tilganidek batik texnikasi amaliy san'at,tasviriy san'at,dizayn liboslar dizayni, enteryer dizayn barcha tasviriy san'atga aloqador o'quv dargohlarida bo'lgani kabi batik texnikasi san'ati va ular o'rtasida bevosita bo'g'liqlikni ta'minlaydi.Xalq amaliy va dizayn san'ati va boshqa fanlarni yuqori darajada mujasamlashtiradi. Hozirgi vaqtda, ixtisoslahstirilgan maktablarda amaliy san'atda, batik san'atini ,oqitishnng nazariy va metodik asoslari ishlab chiqarish va ilmiy jihatdan asoslangan yangi yo'li,shakli,mazmuni hamda metodlarini takomillashtirish dolzarb masalalardan biridir.

Batik san'atida ishlash jarayonida, batik san'atining talabalarda amaliy mashgulotlarda o'tish mazmuni va metodlarida o'rganisn jarayonida ranglar doirasi

spektr bilan ishlash bilim ko’nikmalar oshirildi.

Spektr (lot. spectrum koʻrinish“) kontinuum ichida oʻzgaruvchi xususiyatlar toʻplamidir. Optikadan bir misol 1 rasm qilib kamalakni olish mumkin: undagi ranglar (yorugʻlik xususiyatlari) uzluksiz oʻzgarib boradi. Biz spektr ranglarni urgansak mato ranglari bilan qiynalmay ishlaymiz.Sovuq batikda ishlash jarayonida 2 rasm,tugunli batikda qullashimiz mumkin.Ilmiy tadqiqot ishi bo’yicha, o’rganish jarayonida,talabalar bilan amaliy mashgulot olib borildi o’rganildi.

Batik san’atida ishlash jarayonida, batik san’atining talabalarda amaliy mashgulotlarda o’tish mazmuni va metodlarida o’rganisn jarayonida ranglar doirasi spektr bilan ishlash bilim ko’nikmalar oshirildi.

Spektr (lot. spectrum koʻrinish“) kontinuum ichida oʻzgaruvchi xususiyatlar toʻplamidir. Optikadan bir misol 1 rasm qilib kamalakni olish mumkin: undagi ranglar (yorugʻlik xususiyatlari) uzluksiz oʻzgarib boradi. Biz spektr ranglarni urgansak mato ranglari bilan qiynalmay ishlaymiz.Sovuq batikda ishlash jarayonida 2 rasm,tugunli batikda qullashimiz mumkin.Ilmiy tadqiqot ishi bo’yicha, o’rganish jarayonida,talabalar bilan amaliy mashgulot olib borildi o’rganildi.

1 rasm 2 rasm

3

3 rasm

Talabalar bilan batik ranglar bilan ishlash jarayonida tugunli batik qug`urchoq shaklda bo’glangach ranglar spektrlaridan foydalanildi va maqsadga muvofiq ijodiy

ishlar yoritilib tadbiq etildi.Talabalar bilan ishlash jarayonida **3rasm** batik ranglari haqida ma'lumotlar berilib,ranglash jarayonida bir o'z tugun ochmasdan 5 daqiqa mato qurush jarayonini ko'rishdi va o'rganildi ijodiy ishning samarasiga 10 ballda belgilandi.

4 rasm **5 rasm**

Ushbu ilmiy tadqiqot ishlari o'rganish jarayonida bilim ko'nikma malakalardan **5 rasm** kelib chiqqan holda betakror ijodiy ishlar vujudga keldi.Batik san'ati o'ziga xos maxsux vazifalari hisoblanib borliqdagi va san'atdagi go'zalliklarni idrok etish tshuntirish estetik badiiy ijodiy didni o'stirish talabalar amaliy jarayonda ijodiy qobiliyatini fantaziyasini oshrish maqsadga muvofiqdir.Batikda qo'llanilgan ranglar bilan milliy liboslarni bezagi sifatida,tadqiqot o'rganish jarayonida liboslarda qo'llash mumkin. Shuningdek dars jaryonida Batik mavzusi buyicha savol javob zamonaviy intelektual o'yinlar tadqiqot jarayonidatalbalar bilan savol javob tashkil etildi o'rganildi. 4

6 **rasm** **7 rasm**

Savol Javoblar variantlari. 13 rasm

1 Batik nima?	9 Ranglar arifmetikasi nima?
2 Issiq batik nima	10 Batik san'atini qaysi san'at tu'riga bo'glash mumkin.
3 Sovuq batik deganda nimani tushunasiz?	11 Batik san'atida qaysi dizaynerlar ijod qiladi?
4 Batik nech turga bo'linadi?	12 Tayantik qoshigi nima vazifani bajaradi?
5 Batikni kelib chiqish tarixi?	13Rezerflash jarayonida batikda ishlash mumkinmi?
6 Batik san'atini intererda qo'lanilshi?	14 Batik Indaneziyada Yuneskoda tashkiloti nechanchi yil bo'lib o'tgan.
7 Ipak tolasi bilan batik ishlash mumkinmi?	15 Qaysi dizaynerlar batikda ijod qiladi?
8 Rezerf nima?	16 Tugunli batikni haqida ma'lumot bering?
Ushbu savollarga javob bergan talabalarga 10 ball bilan belgilandi.	

Tadqiqot o'rganish jarayonida batik fani boshqa fanlarga bo'gliqligi bilim ko'nikmalar olib borildi.Matolar texnologiyasi libos dizayn faniga bo'glanilishi Batikda matolar tanlanadi,siliq matolar, dag'al matolar paxtali,ipak,suniy tolalariga

batik bo'yoqlari togri keladi. Batik bo'yoqlar ulardan biridir. Rassomning asosiy qurollari uning jihozlari ish qurollaridir Hozirgi vaqtda ko'plab bo'yoqlar mavjud, ham tabiiy, ham sintetik, har qanday san'at do'konida sotiladi rassomning hayotini sezilarli darajada soddalashtiradi. Tabiiy bo'yoqlar o'simlik va hayvondan dengiz maxsulotlaridan, batik buyoqlari tayorlanadi. O'simliklar barglari, gulbarglari, ildizlari, mevalari va boshqa qismlarida mavjud o'simliklardir. Qisqichbaqa dengiz hayvonlardan batik bo'yoqlaridan olinadi, salyangozlar, hasharotlar va boshqalardir

Ushbu bo'yoqlar juda chidamli ultrabinafsha, ya'ni ular yo'qolmaydi va sintetik yuvish vositalaridan beri tabiiy xususiyatga ega.Ramkaga tortish jarayonida taqqiqot ishlarida ushbu matolarda batikda ishlash haqida **6 rasm** bilim ko'nikmalar olib bo'rildi.

Batik san'atida foydalanish kerak bolgan matolar.

Ipak - pongee (frantsuzcha eponje - "gubka") - poliester turi,silliq yaltiroq yuzaga ega

Jakkard(naqshli matolar uchun dastgoh ixtirochisi nomi bilan atalgan).

Jozeph(MarieJacquard) bo'yash uchun ishlatiladi, ammo talaffuzi bilan farq qiladi to'quv, shuning uchun sinov namunasidan foydalanish kerak.

Chesucha (xitoy tilidan toudzy - "xom ipak") yumshoq zig'ir to'quv iplari bilan ipak mato. Yuqori material batik uchun.

Atlas (arabcha atlas - "silliq") - ipak mato, og'ir, yaltiroq,nurli. Zaxira tarkibi bilan singdirish qiyin,shuning uchun u bilan ishlash qiyin.

Twill (italyancha.sargia, frantsuz.serje, lotin.sericus - “ipak”dan)diagonalyoyiluvchi va rasmda engillik bilan ajralib turadi.

Toile (frantsuzcha toile - "zig'ir, tuval") - elastik, zich tekstura, deyarli cho'zilmaydi. Ushbu mato juda oson oqadi bo'yoqlar yorqin chiroyli saqlanadi.

Sun'iy ipak batik uchun ham mos keladi. U amalda yo'q zambilda cho'ziladi va bo'yoqlarni ham mukammal idrok etadi afzalligi uning narxi, undan ancha past tabiiy matolar narxi bo'yoqlarni ishlab arzonroqdir. Zamonaviy dunyoda matolarni tanlash juda katta, siz bo'yashingiz mumkin Hozirgi kunda kam odam o'zi tabiiy chiqaradi, asosan hamma foydalanadi. Sintetik ommaviy bo'yoqlar kupayib ketgan. “Sintetik bo'yoqlar to'g'ridan-to'g'ri, asosli, kislotali bo'linadi va faol bo'yoqlar to'g'ridan-to'g'ri bilan bir xil nomga ega,suvda yaxshi eriydi va mato ustiga yaxshi tarqaladi, shuning uchun paxta matolari uchun ajralmas. Ulardan foydalanish oson va emas maxsus mato tayyorlashni talab qiladi. Asosiy bo'yoqlar asosan ipak uchun ishlatiladi va jun matolar. Ular, shuningdek, suvda, sirka kislotasida yaxshi eriydi,spirtda xam yaxshi reyaksiyaga kirishadi, juda yorqin to'yingan ranglarga ega Kislota bo'yoqlari orasida reaktiv va kislotali xrom bo'yoqlari reaktiv bo'yoqlar judayaxshi bo'yashadi matoda batik san’ati chiroyli yorqin chiqadi. Ular hech narsani kuzatmasdan matoni bo'yashadi yoki maxsus sharoitlarda va yuvishga yaxshi chidamli. Har qanday matoda faol bo'yoqlar bilan chizish mumkin. Ular materialga mahkam yopishadi, ultrabinafsha nurlanishiga ko'proq chidamli. Batikdagi ko'pgina texnikalar zaxiradan foydalanishni talab qiladi. Bugungi kunda qo'llaniladigan zaxira kompozitsiyalar do'konlarda sotiladigan sintetik zahiralar va rangli konturlar, sovuq batik uchun ishlatiladi va texnikada ishlatiladigan mum issiq batikdir Batik cho'tkalari turli usullar bilan ishlatilishi mumkin, tercihen bilan tabiiy qoziq sincap, ustunlar. Tanlangan naqshga qarab turli qalinlikdagi cho'tkalar ham ishlatiladi.

Shuningdek, matolarni bo'yash uchun, ya'ni sovuq batik texnikasida uchun turli diametrli shisha quvurlar kerak bo'ladi zaxira tarkibidir. Mato ramka **7- rasm** yoki mato chizib tarang tortilib ijodiy asarlar ishlash mumkin. Sozlanishi mumkin(surma) va sozlanmaydigan ramkalar. Suruladigan ramkalar turli dizaynlar har qanday o'lchamdagi matoga moslashtirilishi mumkin tuvallar matoda batik asrlari ishlanadi. Eskiz, birinchi navbatda, asosiy kompozitsiyaga javob berishi kerak , estetik jihatdan izchil bo'lishi va texnikaga ruva qilish kerak. Qoida tariqasida, batikda ko'pincha chizilgan stilizatsiya texnikasi qo'llaniladi.8 rasm Barcha tayyorgarlik bosqichlari tugagach, biz rasm chizishni davom etamiz. Matolarni bo'yash uchun turli xil texnikalar mavjud.

8 rasm

9 rasm

Batik san'atida tadqiqot ishlarida olib borilganda talabalar bilan kreativ yondashuvida ikki guruhga bo'linishdi.

1 guruh Semrug	2 guruh Qaldirgoch jamoasi
Qalamda ishlash 20 ball	Qalamda ishlash 20ball
Rangda ishlash 25 ball	Rangda ishlash 24 ball
Ilgorligi uchun 25ball	Ilgorligi uchun 24 ball
Yangi goyasi kompozitsiyaga 25	Yangi goyasi kompozitsiyaga 25
Umimiy ballar 95	Umumiy ballar 93

Navoiy pedagogika institut talabalarida dars jarayonida tadqiqot ishlari olib borilganda batik san'atida ishlash jarayonida talabalar ijodiy ishlari, bilim ko'nikmalarini ko'rsatib yoritib berishdi va ikki guruh jamaosida bilimga chanqoq **10 rasm** talabalar qatnashib o'z bilim salohiyatini sinashdilar.Bu jamoada semrug guruhidagi talabalar ijodiy bilim ko'nikmalari yuqori ball bilan belgilanib **11rasm** talabalar tomonidan ovozga quyildi va goliblikni qo'lga kiritishdi.

10 rasm **11 rasm**

Tadqiqot ishida tallabalar ilhom olib bilim saviyasini oshirishdi dars davomida talabalar kelajakdagi faraz ishlarida batik san'ati bo'yicha o'zbek to'rizmga bo'glab Samarqand memoriy obidalarni, Buxoro turzmga bo'glanilishi ijodiy ishlar bilan yani batik san'atini jaxonga tanitishi haqida batafsil bilim ko'nikmalari berishdi va tadqiqot ishiga kiritildi.

Dizayn guruhida, tadqiqot ishlari bo'yicha batik san'ati bo'yicha ustoz shogird ananalari maqsadga muvofiqlashtirildi.**12 rasm** talaba dars jarayonida batik haqida ma'lumotlar video slaytlar bilan bilim ko'nikmalarini yo'ritib berishdi.**13 rasm**

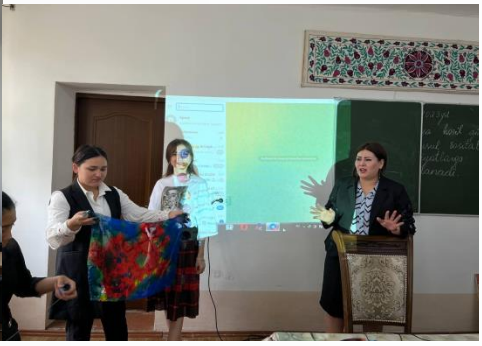

12 rasm **13 rasm**

Batik san'atini fanlar bilan bo'glanilishi. Kimyo fani bilan boglash.

Ushbu tadqiqot ishida dars jarayonda Batik kimyoviy elementlar bilan bo'glanilishi haqida bilim ko'nikmalar olib borildi.Har xil turdagi tuz yoki karbamiddan foydalanish texnikasi.Bu,ehtimol eng oddiy yondashuv. Uning mohiyati shundan iboratki, keyin bo'yoq bilan ishlang, darhol quritishni kutmasdan, matoga tuz sepish kerak. Kristallarning o'lchamiga bog'liq bo'ladi natijada yuzaga keladigan ajralishlarning hajmiga qarab ranglar o'zgaradi. Kichik ajralishlar uchun oshxona kitobidan foydalaning tuz, kattaroq dengiz tuzi uchun yoki siz ham foydalanishingiz mumkin karbamid Bunday joylarni quritgandan so'ng, tuzning qoldiqlari olib tashlanishi kerak. Ushbu texnika odatda alohida ishlatilmaydi boshqa texnikadan, lekin har qanday rasm ko'rinishi bilan birgalikda juda qiziqarli va samarali bo'ladiIpak gazlamalarni ivitish, yuvish shart emas. Lekin pishitish zarur. Pishitish. 2-3/ yumshatilgan suvga 8g kalsiylangan soda va 85 g neytral atir sovun chaqqonlik bilan aralashtiriladi. Aralash- maga 10 litr suv solib 500g quruq mato sirli idishda cho'kti- riladi. Shundan so'ng sekin 30 daqiqa davomida aralashma 90-

940Charoratgachasitiladi va mato 2-2.5 soat davomida ushlab turiladi. So‘ngra issiq suvda va sovuq suvda chayiladi. Chayilgan mato 100 g neytral sovun 12-13 litr yumshoq suv aralashmasiga solinib 900C haroratgacha isitiladi va 1,5-2 soat ushlab turiladi. Mato issiq va iliq, so‘ngra sovuq suvda chayiladi. Oqartirish. 80 ml 30%li vodorod perekisi eritmasi va 5m1 28%1i ammiak eritmasi 5 litr yumshatilgan suvga solinadi. Mato emallangan idishga solinib 50-55‘C haroratgacha isitilgan aralashma ustidan quyiladi va 5-6 soatga qoldiriladi.So‘ng iliqva sovuq suvda chayiladi

Batik buyoqlarida kimyoviy anilin bo‘yoqlarini aralshmasi.

Anilin bo‘yoqlari moyqalam, tamponda erkin naqshda yoki trafaret bilan ishlash usulida (chetka, tampon, purkatgich) foydalaniladi. Anilin bo‘yoq1ari och rang matolarda ishlatiladi. Chunki batik, bo‘yoqlar shaffof va moy bo‘yoqlar kabi qoplash xususiyatiga ega emas. Shuning uchun mato fakturasini o‘zgartirmaydi. Bundan tashqari anilin bo‘yoq1ari moy yoki relyef bo‘yoq1ariga o‘xshab matoni og‘ir1ashtirmaydi. Raqs va akrobatik kostumlar uchun bu juda muhim.Ba’zi anilin bo‘yoqlarni (kukunli) BF-2 yoki BF-6 yelimlari bilan aralashtirib ishlatish mumkin. Kraxmal bilan esa hamma anilin bo‘yoqlarini aralashtirib ishlatish mumkin.Sahna uchun matolarga ishlov berilganda kukunli anilin bo‘yoqlari (ip gazlamalar uchun ishlatiladi. **Batik Natyurmort janriga bo’glanilishi.Natyurmort** (frans. nature morte jonsiz tabiat) — tasviriy san’at janri. Insonning atrofini o‘rab turgan real maishiy joylashgan va kompozitsiya jihatidan yaxlit guruhni tashkil qilgan narsalar tasvirlanadi; shuningdek, shu janrda yaratilgan rassomlik asari ham natyurmort deb ataladi.Asosan, dastgoxli rassomlik (rangtasvir va Grafika)da, qisman haykaltaroshlik (asosan, relyef)sa ishlanadi. Natyurmortda "jonsiz buyumlar" (Mas, uy-ro‘zg‘or buyumlari, qurol-aslahalar va boshqalar)dan tashqari, tabiatdan ajratib olingan va buyum, narsalarga aylantirilgan jonli tabiat narsalari (stoldagi baliq vazadagi gul va boshqalar) ham tasvirlanadi. Asosiy mavzuni to‘ldirish uchun ba’zan Natyurmortga odamlar, hayvonlar, kushlarni ham kiritish mumkin. Maishiy janrda rasm asosidan boshqa janrlarga batik san’ati bo’glanadi.xususiyatlarini hisobga oûsh shart: u qora moyû bo‘yoq kabi juda sekin quriydi. Shuning uchun uni boshqa rang bo‘yoqlar va BF-6 yelimi bilan aralashtiriladi (bu uning qoraligiga aslo ta’sir qilmaydi). Aralashma proportsiyasi: bir qism qora relyef pastasiga 3-4 qism boshqa rang pasta va ikki qism yelim aralashadi.

15 rasm

Shu narsani nazarda tutish kerakki, har doim moyli bo‘yoqni relyef pastasi bilan va relyef pastani moyli bo‘yoq bilan almashtirish mumkin. Moyli bo‘yoq va

relyef pastasi **18 rasm** tunka bankalarda saqlanadi bo‘yoq qurimasligi uchun ustiga sovuq suv solib qo‘yiladi va qopqoq bilan yopiladi.

Relyef pastasi Relyef pastasi o‘z tarkibi bo‘yicha moyli bo‘yoqlarga yaqin, faqat cho‘ziluvchan.U asosan qabariq, relyefli tasvirlarni ishlashda foydalaniladi. Bu tasvir matoga funtik yordamida tushiriladi. Pastani olifa bilan aralashtirib trafaretda ham ishlash mumkin. Ayrim hollarda relyef pastasidan yelim sifatida ham foyda-lanish mumkin. Applikatsiyani bajarishda bir matoni ikkinchisiga yopishtirishda ishlatiladi.Bu pastada aluminiy, bronza kukunlari va maydalab qirqil- gan iplar yaxshi yotadi.Relyef pastasida qimmatbaho toshlar bilan qilingan kashtaga o‘xshatib ishlash bajariladi.Agar do’konlardan relyef pastasini topa olmasangiz uni o‘zingiz quydagi retsept bo‘yicha tayyorlashingiz mumkin:Belila moyli —

Moyli lok — 2 osh qoshiq Tabiiy olifa — 2 osh qoshiq

Chinni idishda bu moddalar yaxshilab qaymoq quyuq- ûgigacha aralashtiriladi.**17 rasm**Batik amaliy-dekorativ san’at turi bo‘1ib, o‘z stilistik xususiyatlariga ega. Matoga tasvir tushirishdan awal xayolda tasawur qilinayotgan panno, palantin yoki sharf, ro‘mol o‘ylangan kompozitsiyasi qog‘ozda bajariladi.

Loyiha matoga aniq xatosiz tushirish uchun kerak. Qanday tasvir o'y1aganimizdan qat'iy nazar to'qimachilik chizmatasviri qonuniyatlariga amal qilishimiz kerak. Bularga kompozitsiyaning tekislikdagi yechimi, ayrim hollarda rejalilik va ko'lamning yo'qligi, tasvirning naqshinkorligi va dekorativligi, tasvirning va fonning grafik aniqligi kiradi.

Sovuq va issiq batik mato polotnosida o'quvchanlikni chegaralovchi zaxira suyuqligi bilan ishlashga asoslangan.

Sovuq batikda zaxira suyuqligi matoga yopiq kontur sifatida tortiladi. Yopiq konturning ichki tamoni maxsus bo'yoqlar bilan eskizga asosan bo'yaladi. Bu uslubning o'ziga xos xususiyati shundaki, rangli kontur mavjud va bu kontur har xil orna- mental naqshlarga aniq grafik xususiyat beradi. Rangtasvir ishlashda qo'llaniladigan ranglar soni cheklanmagan.

Issiq batikda isitilgan zaxira suyuqligi kontur sifatida tortiladi va matoning ayrim qismlarini bo'yoqning oqishidan saqlash maqsadida bo'yaladi. Bu usulda kontur chiziqlari shart emasligi tufayli ranglarning bir-biriga mayinlik bilan o'tishi mumkin. (ilovadagi 11—15-rasmlar)

Zaxira suyuqligini tortishda har xil texnik usullarning ishlatilishi nozik va rang-barang naqshinkor shakl va gullarni ishlash imkonini beradi.

Erkin naqsh zaxira suyuqligisiz ishlanadi. Tasvir matoga har xil bo'yoqlar bilan mo'yqalam erkin chizmalari yordamida tushiriladi. Faqat oxirgi ishlov sovuq zaxira suyuqligi bilan beriladi. Avvalgi usullarga nisbatan bu usulda individual ijod imkoniyatlari ko'proq. Erkin naqshda texnologik ishlov berish-ning usullari turli-tuman. Matoni badiiy bezashning uch usuli mukammallashib bormoqda.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqotlar natijalariga asoslangan holda men quyidgi xulosa keldim.Mustaqillik sharofati bilan o'quvchilarga o'zbek batik san'ati va uning o'ziga xos xususiyatlari haqida tushuncha berish, batik san'at asarlarini idrok etishga o'rgatish, badiiy estetik didni o'stirish va ularning badiiy fikr doirasini kengaytirish, ularni vatanga muhabbat ruhida tarbiyalash. Yoshlarga tasviriy va batik san'atni badiiy didni o'stirish bilan bir qatorda ularda borliqni idrok etish, madaniyatini va ularga nisbatan estetik munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi.Yoshlarning badiiy amaliy jihatdan to'g'ri yo'naltirish, keyinchalik, uy jihozlari, kiyim- kechaklarga to'g'ri munosabatda bo'lishini qadimgi va hozirgi zamon batik amaliy- bezak san'ati asarlarining estetik mohiyatini tushunib yetishga ko'maklashadi. Yoshlarni xalq ustalari ijodidagi obrazlilik bilan tanishtirish, borliqqa estetik munosabatni o'stirishga yordam beradi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1 O'zbekiston respublikasining prezidenti Sh.Mirziyoyev.

2 O’zbekiston San’ati 1991 2001 nashriyoti. Китобни тайѐрлаш ишларини мувофиклаштирувчи

3.илмийгурух,:*Н.Каримова,Э.Гул,С.Алиева,Д.Рах,матуллаева,И.Дадажонова,Г.Шарипова.*

Суратчилар: Ф. *Курбонбоев, К.Минайченко, Р. Исломов, А. Гу*

4M.B Azimova Monografiya’’ Ipak matolarda aks etgan hayot’’ 2021 nashriyot Buxoro

51843024_ITM (дата обращения: 20.06.2010)

6AbdirasilovS.,Tolipov N., Oripova N. Rangtasvir. T.: O’zbekiston, 2006.

7 Azimova B.Z. Natyurmort tuzish va tasvirlash metodikasi. T., O’qituvchi, 1984.

8 Abdirasilov S.F. Tasviriy san’at atamalari. T., 2003.

9 Alnamova I.A. “Uzornie tkani” Russko dekorativnoe iskusstvo. – M., 1965.

10 S. S. Bulatov «O ‘zbekiston xalq amaliy bezak san’ati», Toshkent 1991y.

11 R.Xasanov «Amaliy bezak san’ati mashg ‘ulotlari metodikasi», Guliston 2003 y.

12 R.A. Gilman “Xudojestvennaya rospis tkaney” Moskva – 2008

A Shmyaskaya. E “Kak sozdayutsya risunki dlya tkaney” – Moskva 1958.

a. Abdurasulov S. Tolipov N. “Rangtasvir” T. 2005 y

b. Nabiyev M “Rangshunoslik” T. O’qituvchi 1995 y.

c. Oripov B.N. “Tasviriy san’at darslari samaradorligini oshirish omillari” T. O’qituvchi. 1978 y.

d. Turdaliyev A. Kompozitsiya (ma’ruzalar matni) N. NamDU. 2001.

e. “Ozbekiston san’ati”. (1991-2001 yillar) Hakimov. Toshkent. “Sharq” 2001 y.

D Hasanov R.“Tasviriy san’at asoslari”.T. G’. G’ulom nashriyoti. 2009 y.